

Vietoje įžangos

Kai pabandau pasirausti tarp savo prisiminimų ir surasti vieną, kuris išsyk galėtų išreikšti mano moteriškosios visatos esmę – mintys kaipmat nubėga į vaikystę. Bet kokį kitą vaizdinį, subtilesnį, mokslingesnį, tinkamesnį intelektualiems pamąstymams, išblukina ir nustelbia vienintelė ryški vizija: šeimos moterų suėigos mano mamos namuose, iškilmingas kalėdinių saldumynų kepimas. Teatleidžia man skaitytojas, būtinai turiu jas pristatyti. Močiutė: matriarchė be karūnos, valdovė be sosto. Mano vaikystės ir viso pasaulio atrama. Mama: eilinė moteris, neteikianti daug vilčių. Ruošiant bet kokius dalykus, valgomus ar nevalgomus, ji visada buvo antra po jauniausiosios iš visų mano tetų, tikrosios kulinarijos asės mūsų giminėje. O paskui – pulkas visada vidutiniškų tetų, kurioms buvo leista kalbėti gerokai daugiau dėl garbingo šiame pasaulyje nuvargto amžiaus. Pamenu jaunosios tetos, pasveikintos net angelėlių ant „Pane degli Angeli“ pakelio*, atvykimą. Džiaugsmo spindesys, triumfališkas įžengimas. Ji paskutinė įžengdavo į mano namus, laukta kaip stebuklingas pasirodymas. Be to, būdavo labiausiai apsirūpinusi technologijomis, nes atsiveždavo „mašiną kiaušinių baltymams plakti“. Jai močiutė jautė tikrą, stiprų priešišumą. Mat joks pragaro įrenginys negėbėjo atlikti darbo geriau už močiutės rankas. Taigi nepaisydama nublizginto, žėrinčio tarsi parodai išstatyto įrenginio namų valdovė pasidėdavo savo baltąjį dubenį mėlynais apvadais ir imdavosi tverti stebuklą. Mano akyse, šiek tiek mieguistose, šiek tiek

* Šio prekės ženklo sausų mielių su vanile pakeliai parduodami Italijoje nuo XX a. pradžios. (Čia ir toliau vertėjos pastabos.)

traiškanotose, – nes tekdavo išties daug kuo pasirūpinti, – balsvo lipnaus skysčio upės virsdavo minkštais vatiniais debesimis. „Visada reikia plakti ta pačia kryptimi“, – išdidžiai kuždėdavo man močiutė, vogčiomis pašnairavusi dešinėn ir kairėn, tarsi patikėdama didžiulę paslaptį. Jaučiuosi ją nuvylysi, nes užaugusi tapau modernia emancipuota moterimi ir visada naudojuosi elektriniu plakikliu. Dar neatskleidžiau, koks buvo mano vaidmuo tame miltų, kiaušinių, cukraus ir gerumo kratinyje.

Jokio nebuvo.

Man buvo leista vien ten būti ir žiūrėti. Kaip tik tokia buvo pirmoji moteriai prideranti taisyklė. Ir kuo anksčiau būčiau ją išmokusi, tuo būtų buvę geriau. Bet koks mėginimas bent pirštų galiukais įžengti į sudėtingą suaugusiųjų pasaulį neabejotinai baigdavosi nesėkme: tai, kad miela mergaitė vaizduodavosi sukūrusi mažą šedevrą, mažai teturėjo reikšmės. Jaunoji teta visada budriai žvelgdavo man per petį pasiruošusi tarti, kad esu dar nepasiruošusi, kad visų mano saldumynų formą reikia pataisyti.

„Nemoki, – kartodavo su sadistiška gaidelė, – kai būsi didelė, tau išeis tokie pat kaip šie“, – pašaipiai mane drausmindavo rodydama į eilių eiles rikotos pyragėlių, *cartellate** ir sviestinių sausainių, sušampuotų tarsi mechaniniu štampu.

Taigi antroji tobulos moters taisyklė buvo atkartojimas. Kai pakankamai ūgtelėjau, kad galėčiau jų ruošą stebėti nebestovėdama ant pirštų galų, supratau, jog anksčiau buvau gerokai neatidi. Pernelyg paveikta prieskonių aromatų ir ką tik iškeptų saldumynų kvapo, nesiklausiau ir nemačiau, kad tai, kas iš tiesų vyko mano, mažos mergaitės, akyse, pranoko visokias iniciacijas.

Tūkstančiai šnabždesių, vogčiomis mestų žvilgsnių, nepaliamajamo liežuvavimo, darbuojantis vikrioms ir darbščioms rankoms. Mano šeimos moterys paslapčia tardavosi, ką nors pašiepdavo, apkalbinėjo tarsi velnio apsėstos davatkos. Tada dar nesupratau,

* Tradiciniai kalėdiniai sausainiai, paplitę Apulijos regione.

kad visame tame šurmulyje nieko nenutuokianti ir netgi viskuo patenkinta auka amžinai ta pati: vyras.

„Vyras visi vienodi“, – niurnėdavo močiutė sielvartingu, beviltišku balsu. Tai buvo trečioji taisyklė.

Ketvirtoji taisyklė: „Reikia iš jų pasijuokti, bet kartu elgtis taip, kad jie būtų viskuo patenkinti“, – tvirtindavo mama.

Jaunoji teta linksėdavo galvą pritardama ir neslėpdama užuojautos žvelgdavo į močiutę, kuri vesdama aukštosios konditerijos pamokas kartu kantriai rijo karčias santuokinio gyvenimo piliules.

„Vyras yra medžiotojas“ – tokia buvo mėgstamiausia namų valdovės frazė (penktoji taisyklė).

„Vyrams negalima sakyti teisybės. Jie nesuprastų“, – mamos reziumė (šeštoji taisyklė).

Šitaip supratau, kad susibūrimas gaminti kalėdinius saldumynus buvo jų priemonė mane paruošti ateičiai kaip moterį, kaip žmoną, kaip savo mažos karalystės valdovę. Tuo metu mano senelis, tėvas, dėdė nė nenutuokė, kad šitaip rengiamas sąmokslas prieš vyriškąją giminę. Asmeninis maištas, truksiantis kiek reikės, kad moterys pasijustų savo jausmų ir savo likimo valdovėmis. Jis vargingai žlugdavo, kai mano tėvas sužvangindavo skląščiais ir atidaręs prieangio duris įžengdavo į virtuvę. Tada mama išbalusiu veidu vikriai perimdavo vadžias.

„Tyliu, tyliu, – šnibždėdavo ji, – ateina.“

Tą akimirką visos šeiminkės nuščiūdavo. Mano tėtis užmesdavo akį į saldumynus, įtraukdavo kvapaus ore tvyrančio aromato ir įgnybdavo man į žandą nė neįtardamas, kad aplink esančios šventosios, vos jam užėjus už kampo, virsta velniais.

Tada prasidėdavo graudus tetos Diamantės pasakojimas, mėgstamiausia šeimos moterų susibūrimo dalis, akimirka, kurios laukdavau nuo pat pradžių.

Istorijų buvo daugybė, kartais skirtingų, kartais panašių, bet visos jos prasidėdavo tolimais 1938-aisiais. Visos būdavo apie vienus namus su sodu. Ir apie žydintį oleandrą.

PIRMOJI DALIS
MIRTIS

1938-ųjų pavasaris

Pavasaris žadėjo būti labai šiltas, vienas tų, kuriam atėjus nuostabiausia bėgti per įvairiaspalvius laukus, kol pristigs kvapo, o pas-kui, saulei leidžiantis, sugrįžti namo purvinai ir nusivariusiai.

Buvo blogybių, nes didžiulis karštis lipo prie kūno tarsi blo-go kvapo prisigėrusi drobulė kartu su erzinančiu niežuliu, kurį sukeldavo kimbančios prie odos žiedadulkės. Vis dėlto man tai buvo gražiausias metų laikas, persmelktas laukimo, nerimo ir at-gimimo nuotaikos, noro pradėti iš naujo gyventi. Atsisveikinda-vome su žiema it su pavargusia niurnančia sene, apšaukdavome ją bjauriais žodžiais, kad nenorėtų kitąmet sugrįžti. Bet, pavasariui savo kvapais užtvindžius viską aplink, niekas apie ją daugiau ne-begalvodavo.

Pas kūmą Bertonį su išeinančiu šalčiu atsisveikindavome at-likdami ypatingą ritualą. Jis vykdavo paskutinėmis vasario dieno-mis, kai, laimė, žiema jau atrodydavo tarsi išblėšęs prisiminimas, o pirmi užsiliępsnojusios saulės spinduliai popietėmis šildydavo oraą, praretėjusį, kviečiantį lėtai juo gardžiuotis.

Senasis Ubertas sukviisdavo visus prie didžiojo figmedžio, stūksojusio priešais jo namą. Medis buvo didingas. Norėdama akimis jį aprėpti turėdavau užversti galvą tiek, kad beveik nu-skausdavo kaklą. Gumbuotas kamienas turėjo gausybę vingių. Po vieną kiekvieniems metams, praleistiems augant pono Bertonio žemėje, saugant jo namus ir visus jų gyventojus, kartą po kartos.

Gerai nežinau, kodėl šis ritualas, į kurį sudėdavome tiek lū-kesčių, kasmet vykdavo kaip tik po to senojo bambeklio medžiu.

„Figmedis, ir tiek“, – kartodavau sau, mat laikiau visus medžius esant vienodus. Taigi dėl manęs būtų puikiai tikęs medis ir iš mūsų sodo. Tačiau mano kaime kiekvienas daiktas, kaip ir žmogus, turėjo tikslią savo vietą gyvenimo ir likimo šachmatų lentoje. Vaidmuo žmogui prilipdavo tarsi antroji oda, o senojo Bertonio ir jo figmedžio vaidmuo buvo išvyti žiemą. Taškas.

Todėl tas prakeiktas bambeklis mosikuodamas sunkia lazda imdavo pliekti vargšą medį iš visos sveikatos. Su kiekvienu smūgiu sausą jo gargimą lydėdavo lapijos šlamesys. Tartum senasis figmedis čaižomas tikrai būtų dejavęs.

Aš ir Pjetras, mano žaidimų ir nuotykių draugas, primerkdavome akį tarsi dalyvaudami senojo medžio kančioje, bet atmerkta ir toliau atidžiai žiūrėdavome, kas dedasi aplink. Nes senasis Ubertas sakydavo, kad paveikta šiurkštaus čaižymo žiemos dvasia pakyla aukštai į dangų. Šitaip budria akimi kurią nors akimirką tikėdavomės išvysti kokią antgamtinę būtybę, pagimdytą vėjo ir dvelkiančią reneto veislės obuoliais bei muskusu, pasiruošusią pakilti į dangų ir užleisti vietą džiugiai pavasario dvasiai. Ubertui darant stebuklą, viena kita moteris neištėvėrusi persižegno davo ir pridėdavo „amen“ – truputis pagoniško religingumo tikrai negalėjo pakenkti. Tąkart pono Bertonio lazdu išties pakako, šaltos dienos daugiau pas mus nebegrižo. Užtat į priekį žengė kaitrus koketiškas akiplėša pavasaris, dėl kurio mano tėvas niurnėdavo nuo ryto iki vakaro, svaidė užgaules dangui, saulei ir, jei net to nepakakdavo, mėnuliui, drįsusiems kėsintis į pasaulį savo liepsnojančiais liežuviais.

Ramiai mėgaudavausi rytais, popietėmis, saulėlydžiais kartu su Pjetru. Abu buvome tamsios, gintarinės odos, būdingos, kaip man buvo sakoma, valstiečių vaikams. Buvome kaimiečiai, ir aš tuo didžiavausi.

Tomis dienomis nebuvo nieko puikesnio, kaip grįžtant namo panardinti rankas į dubenį vėsaus vandens, mamos pastatytą lauke prie durų. Persibraukdavau rankomis veidą porą trejetą kartų,

kol pajusdavau, kaip varvant lašams per prakaituotą kaklą ir krūtinę, nugara ima lėtai kilti drebulys. Apsalusi nuo to jausmo atsidusdavau.

Priešybės žadino mano smalsumą nuo pat vaikystės. Aistringai žavėjausi per ryškiomis ir per blankiomis spalvomis, per šaltais ir per šiltais metų laikais, visu tuo, kas vien balta ir juoda. Tarsi gausybė atspalvių ar pustonijų būtų man nedarę jokio poveikio, nedirginę mano pojūčių.

„Tu keista mergaitė“, – sakydavo mama pastebėjusi, kad aš, kitaip nei mano amžiaus padaužos, vargiai gebantys ištarti ryžtingą „taip“ arba „ne“, pasiliekančios erdvės abejonei ar apsigalvojimui, iškart žinodavau, kas man prie širdies, o kas net po šimto svarstymų vis tiek nepatiks. Taip buvo, pavyzdžiui, su marmeladu.

Dievinau marmeladą, primenantį sausio žemės juodumą. Kietas violetines slyvas ir laukines mėlynės, kurias mudu su Pjetru rinkdavome visai šalia aptalžyto figmedžio. Slyvų ir mėlynių marmeladas buvo mano mėgstamiausias, mėgindama mane įtikinti valgyti kitokį mama būtų pristigusi žodžių. Kaip tik dėl keisto polinkio į priešybes sausio žemės juodumą man ėmė atsverti nepakartojamas citrinų marmeladas.

Žiniuonė (šitaip kiti šaukdavo mano mamą) mirkydavo citrinas kelias dienas, kol jų žievelė tapdavo neapsakomai švelni.

Paskui kruopščiai nulupdavo nuo vaisių baltąją dalį, o geltonas žievelės viridavo gausiai apsemtas vandeniu. Pakartodavo tą patį keletą sykių, kol ragaujant jos prarasdavo savo kartumą. Tada ateidavo laikas sumaišyti žievelės su minkštumu bei cukrumi ir paruošti gardų marmeladą. Mama jo išviridavo neapsakomą gausybę, nes kaime visi ėjo iš proto dėl Žiniuonės marmelado. Išpilstydavo į indelius, kad būtų galima vartoti žiemą. Vėliau, kaskart jo ragaujant, pasak mamos, mintyse sugrįždavo vasaros skonis.

Reikia paminėti, kad kiekvienas mano kaime turėjo pravardę. Ją gaudavai kaip savotišką trofėjų sulaukęs bent kiek garbesnio amžiaus, kai kiti jau neblogai tave pažinodavo.

Dėl šios priežasties mano mama tapo Žiniuone, bet jai tai buvo ne paprasta pravardė, o tarsi jos vaidmens, jos esmės, jos dvasios apibrėžimas.

Vietine kalba žiniuone vadinama ta, kuri turi antgamtiškų galių, tai tarsi mokytoja, gebanti dalyti patarimus, kaip maišyti gydomuosius augalus, panaikinti nužiūrėjimą, padėti gimdyvėms sužinoti vaisiaus lytį, gydyti mažų vaikų pilvo skausmus ir turinti kitokių keistenybių. Dėl visų šių ir daugelio kitų įgimtų dovanų mamą kaime visi gerai pažinojo.

Visas įgimtas dovanas ji gavo iš savo mamos Diamantės, kurią Čerinjoloje žmonės pažinojo ir gerbė kaip raganą.

Aš ir Pjetras be galo mėgdavome eiti žvejoti. Žinojome, kaip sutrumpinti kelią per laukus palei kanalą, fašistų iškastą iki pat jūros. Eidamas dideliu plikos žemės grioviu, nutįsusiis kelis kilometrus, jausdavaisi truputį laukiniu, truputį nuotykių ieškotoju. Buvo kalbama, kad dučė per šį gilų pasažą leis jūros vandenį, o mes, vaikai, jau įsivaizdavome, kaip galėsime jame pliuškentis. Jūra kaime. Bus nuostabu!

Tą kelio sutrumpinimą atradome ne mes, nors šis mažas melas buvo mūsų pasididžiavimas ne vieną vasarą. Tiesiog kartą persekiodami Tomazą netikėtai išnirome visai prie druskingo vandens kranto. Tomazas buvo mano katinas, nors veikiau priklausė visiems, kurie gyveno aplink mano namus. Tokio katino būtum negalėjęs pavadinti kieno nors katinu. Greičiau besivalkiojančiu gudročiumi, suminkštindavusiu mano namiškių širdis, kai būdavo ko valgyti, bet pasiruošusiu mus išduoti dėl visiškai nepažįstamo žmogaus, jei šio siūlomas kąsnis atrodytų gardesnis.

„Ana!.. Tie katinai visai kaip moterys, – burnodavo tėvas, – negali kliautis jų ištikimybe.“

Savo minčių bloknote žymėjaisi visus tėčio pamokymus ir patarimus, maniau, kad tie išmintingi perspėjimai pravers gyvenime, padės geriau atlaikyti likimo kirčius.

Be priešpriešų, dar vienas mano smalsumą ne mažiau žadinęs klausimas – ištikimybės reikalai. Jei man buvo iš tiesų lengva priimti už gryną pinigą tėvo žodžius apie mieluosius katinus, tai kur kas sunkiau sekėsi pritaikyti tą pačią tiesą mano pažįstamoms moterims. Visų pirma motinai. Iš tikrųjų buvau tvirtai įsikalusi į galvą Tomazo, viltingai besitrinančio aplink namų duris, paveikslą, jo išriestą nugarą, grožėjimąsi savimi ir stačius ūsus, gaudant kiekvieną nežymią garso ar emocijų bangą. Jis gerai žinojo, kaip elgtis, kai norėdavo būti, ir visai nesvarbu, kad buvo ne katinas, o katė (sužinojau tik vėliau; anot tėvo, tai turėjo reikšmės gyvulėlio būdai) – svarbiausia čia, manau, buvo laukinė jos prigimtis, išmokiusi meno suktis, išgyventi.

Taigi tėvas sakydavo, kad ir moterų prigimčiai būdingas tas pasileidėliškas polinkis koketuoti ir miaukti, kai joms ko nors prireikia.

„Blogas ženklas, sūneli, kai moterys apdovanoja tave dėmesiu. Tai gali reikšti tik du dalykus: arba jos nori ko nors rimto ir brangiai kainuojančio, arba ketina suvaryt peilį tau į nugarą“, – dažnai girdėdavau jį kalbant mano broliui Džuzepi.

Klausydavusi suraukusi kaktą ir išplėtusi akis. Turbūt tėčiui dalijantis gyvenimo patirtimi man atvirdavo žiauna, nes įdėmiai jo besiklausant keletą kartų į burną įskrido musių. Paskui didžiuodamasis savimi tėtis grįždavo prie savo darbo stalo, prie kurio sėdėdamas daug metų žiūrėjo į žygiuojantį pro šalį pasaulį, dešimčių nepažįstamųjų akis ir žygdarbius. Galbūt visa jo išmin-tis ir kilo kaip tik iš to, kad gyvenime jis buvo stebėtojas.

Tačiau suaugusiesiems mokant vaikus visada taip nutinka: viską dariau priešingai. Esu tikra, kad mano draugo Pjetro tėtis, valstietis kaip mano mama, irgi įspėdavo sūnų apie gyvenimo pavojus. Bet Pjetras, kaip ir aš, išklauses gerų patarimų eidavo savo keliu, mat tikėjo, kad vien buvimas vaiku apsaugo nuo pasaulio bjaurybų ir pavojų, tarpstančių tik suaugusiųjų galvose.